

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Саадулаєва Анзора Ібрагімовича

на тему: **«Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві»,**

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження. Поряд із громадянами України на її території проживають іноземці та особи без громадянства, до яких законодавство України відносить громадян іноземних держав, а також осіб без громадянства, які не належать до громадян будь-якої держави. Поняття «іноземці» в широкому значенні є складним, оскільки охоплює всіх громадян іноземних держав, осіб без громадянства, біженців, іммігрантів, апатридів, що постійно чи тимчасово проживають або знаходяться в Україні. Кожна категорія вказаних осіб має визначений законодавством правовий статус і відповідно правовий режим їх перебування в нашій державі. Зокрема, стаття 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлює, що за окремими винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. При цьому зазначені особи, які перебувають в Україні, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їхніх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини та громадянина.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства встановлюється внутрішнім законодавством держави з урахуванням вимог, передбачених нормами міжнародного права. Незважаючи на наявність широкого кола нормативно-правових актів, що регулюють коло цих та інших питань, правове регулювання статусу іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні має

певні недоліки, одним із яких є недосконалість судового захисту, зокрема, нормами адміністративного судочинства, діяльності державних органів у цій сфері відносин, у результаті чого в юридичній науці серед вчених немає єдиної точки зору, що активізує актуальність цього дослідження.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні регулюється значною кількістю законодавчих актів, серед яких в першу чергу варто звернути увагу на положень Конституції України, відповідно до ст. 26 Конституції, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Серед законодавчих актів, що визначають правовий статус іноземців та осіб без громадянства, їх правовий режим тощо, слід звернути увагу в першу чергу на Закони України: «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»; «Про громадянство України»; «Про імміграцію»; «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»; «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про прикордонний контроль», міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України.

Зазначене засвідчує актуальність вибраного А.І. Саадулаєвим, під керівництвом професора О.П. Світличного дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження також підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно правового статусу іноземців та осіб без громадянства і низкою проблемних питань, які пов'язані з цією категорією осіб. Тому, заслуговують на увагу міркування автора щодо такої категорії суб'єктів адміністративного судочинства, як апатриди. Цікавою є пропозиція дисертанта з удосконалення

Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України.

Певним орієнтиром розвитку національного законодавства, пов'язаного із захистом прав іноземців та осіб без громадянства, є наукові погляди дисертанта щодо удосконалення діяльності місцевого самоврядування, що не відповідає європейським принципам і стандартам місцевого самоврядування.

Наукова обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

При написанні роботи здобувач опрацював достатній масив джерел, що в цілому надало змогу виконати поставлені у дисертаційному дослідженні завдання.

Структура дисертації ґрунтується на комплексному підході щодо дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві.

Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що мають сім підрозділів, висновки до кожного підрозділу, висновки, список використаних джерел (214 найменувань) і додатків. Повний обсяг дисертації становить 193 сторінки.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є *переконливими*. При їх обґрунтуванні дисертантом було використано правові та наукові джерела, емпіричні матеріали.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти, якими регламентується діяльність органів виконавчої влади, законодавства ЄС, інші міжнародні правові акти, а також практика їх застосування, що визначають правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження становлять аналітичні і статистичні вітчизняні та міжнародні звіти, матеріали судової практики довідкові видання, політико-правова публіцистика, інтернет-ресурси тощо.

Наукова обґрунтованість результатів проведених дисертантом досліджень забезпечується різноманітністю опрацьованої джерельної бази, емпіричною базою, веденням коректної полеміки, використанням вдало підібраних методів наукового пізнання, логікою викладеного матеріалу, яка дозволила дисертанту виконати поставлені завдання. Загальний аналіз змісту роботи свідчить, що дисертаційне дослідження Саадулаєва А.І. має системний, цілісний, самостійний характер, відзначається високим науковим рівнем та актуальністю.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння дисертантом методологією наукової діяльності.

Метою дослідження є здійснення комплексного опрацювання та міждисциплінарний аналіз наукових джерел, норм вітчизняного та міжнародного законодавства в їх генезисному та порівняльному аспектах, що надало можливість виявити основні недоліки та прогалини нормативно-правового регулювання відносин у сфері правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, формування власних рекомендацій та обґрунтованих пропозицій, які мають безпосереднє відношення до теми дослідження.

Для досягнення зазначеної мети дисертантом у повному обсязі виконано такі завдання:

- 1) проаналізовано сучасний стан правового регулювання статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні;
- 2) розкрито правовий статус іноземців та осіб без громадянства як суб'єктів адміністративного судочинства;
- 3) з'ясовано обсяг адміністративної процесуальної правосуб'єктності іноземців та осіб без громадянства;
- 4) розкрито особливості представництва іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві;
- 5) визначено особливості адміністративно-процесуального статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в судовому процесі;

6) проаналізовано діяльність адміністративної юстиції окремих країн Європейського Союзу у розгляді справ за участю інтересів іноземців та осіб без громадянства;

7) визначено шляхи удосконалення діяльності публічної адміністрації у їх відносинах із іноземцями та особами без громадянства;

8) обґрунтовано пропозиції, спрямовані на удосконалення нормативно-правового регулювання відносин за участю іноземців та осіб без громадянства.

Ефективне виконання зазначених завдань відбулось завдяки вдало підібраній методології та вмілому її застосуванню.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. Зокрема, за допомогою діалектичного методу вдалося поглибити та з'ясувати загальні властивості правового статусу іноземців та осіб без громадянства, проаналізувати їх відносини із суб'єктами владних повноважень (*розділи 1, 2, 3*). За допомогою методу системного дослідження вдалося комплексно і системно здійснити дослідження та проаналізувати нормативно-правові акти, розробити наукові пропозиції та сформулювати основні поняття (*розділи 1, 2, 3*). За допомогою системно-структурного, функціонального методи, а також методів аналізу та синтезу вдалося дослідити правовий статус іноземців та осіб без громадянства як суб'єктів адміністративного судочинства (*підрозділи 1, 2, 2.2*). Порівняльно-правовий метод надав можливість визначити особливості процесуального статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в адміністративному судочинстві, виявити відмінності правового статусу інтересів іноземців та осіб без громадянства, що передують в Україні та країнах Європейського Союзу, визначити шляхи удосконалення діяльності суб'єктів владних повноважень у їх відносинах із іноземцями та особами без громадянства (*підрозділи 2, 3, 3.1, 3.2*). Метод теоретичного моделювання було використано для розробки пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів (*підрозділи 2,1, 3.2*). Компаративний метод і документальний аналіз використано для удосконалення нормативно-правового регулювання

відносин за участю іноземців та осіб без громадянства (*підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2*). Метод узагальнення надав можливість узагальнити результати правового статусу іноземців та осіб без громадянства, обґрунтувати пропозиції та висновки (*розділи 1, 2, 3*).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, а відтак можуть бути використані у науково-дослідній роботі – для подальшого поглиблення знань та визначення проблем адміністративного права і процесу. У правотворчій діяльності – можуть бути використані для внесення змін до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», з метою законодавчого регулювання відносин правового статусу апатридів та усунення існуючих недоліків Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України, затвердженої наказом МВС України від 28.08.2013 р. № 825. У правозастовній діяльності – для поліпшення практичної діяльності судів. У навчальному процесі результати дослідження можуть бути використано при підготовці посібників, підручників та викладання навчальних дисциплін адміністративне право і адміністративний процес.

Повнота викладу в опублікованих працях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає вимогам МОН України. Основні положення й результати дисертаційного дослідження опубліковано у 9 наукових працях, з яких чотири статті опубліковано у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, одна із яких у співавторстві та у п'яти тезах наукових конференцій.

Дотримання академічної доброчесності. Аналіз дисертації та наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації здобувача, вказує на відсутність ним порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, само плагіату, фабрикації, фальсифікації). Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про

авторське право; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, використані наукові методики досліджень і джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження, висновки та пропозиції, що вказують на окремі недоліки та суперечності, що можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.

Позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні аспекти досліджуваної проблематики, висловити свої міркування та побажання.

1. Насамперед, дискусійною видається назва дисертації. Безперечно, здійснене Саадулаєвим А.І. дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, немає нічого спільного із дисертаційною роботою кандидата юридичних наук Коваль В.О., яка має назву: «Захист прав, свобод та законних інтересів іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві України», захищену 2017 році, однак, з огляду на те, що в назві роботи мова йде про іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, доцільно було б назву роботи викласти в іншій редакції.

2. Оскільки, дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, проходить червоною ниткою по всій роботі, а правові статуси: 1) іноземних громадян; 2) осіб без громадянства; 3) іммігрантів; 4) апатридів, є самостійними правовими категоріями, а їх реалізація забезпечується встановленням відповідних правових режимів, доцільно було розкрити структуру правового статусу вказаних категорій.

3. Зважуючи на те, що правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві передбачає існування різних видів режиму іноземних громадян та осіб без громадянства, варто було б опрацювати види правових режимів: 1) національний режим; 2) режим найбільшого сприяння; 3) спеціальний режим. Дослідження вказаних режимів посилює б актуальність дисертаційного дослідження.

4. На сторінці 109 роботи автор цілком слушно зазначає, що справи про адміністративні правопорушення, передбачені КУпАП, залежно від виду правопорушення розглядаються уповноваженими органами виконавчої влади та судами. Зважаючи, що процесуальний статус осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності (стадії, строки та порядок провадження) слід відрізнити від процесуального статусу та процесуального положення учасників судового процесу, передбаченого положеннями КАС України, автору необхідно було б більш детально дослідити питання пов'язане із іноземним елементом на момент відкриття провадження у справі.

5. У зв'язку із воєнними діями, захистом на території нашої держави, інтересів громад і суспільства від ворожих зазіхань, активну участь у захисті територіальної цілісності України приймають іноземці та особи без громадянства, доцільним вбачається дисертанту більш детально здійснити аналіз Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які брали участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання, що полягає у визначенні правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Саадулаєва Анзора Ібрагімовича на тему: «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією

наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація відповідає галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (із змінами), наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (із змінами), а її автор Саадулаєв Анзор Ібрагімович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, старший дослідник,

провідний науковий співробітник відділу

науково-правових експертиз та

законопроектних робіт

Науково-дослідного інституту

публічного права

Сергій КОЗИН